

Səfərli Zibeydə Oktay qızı¹ ƏDƏBİYYAT DƏRSLƏRİNDƏ DRAMATİK ƏSƏRLƏRİN ÖYRƏNİLMƏSİ METODİK PROBLEM KİMİ

Müasir ədəbiyyat dərslərində fənn kurikulumu üzrə öyrənilən söz sənəti nümunələri arasında dramatik əsərlər mühüm yer tutur. Təhsil proqramlarında ayrı-ayrı siniflərdə dramatik növün dram, komediya, faciə janrlarının öyrənilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Metodik tədqiqatlarda qeyd edildiyi kimi, məktəbdə dramatik əsərlərin öyrənilməsi ilə bağlı problemlər hələ də qalmaqdadır. Orta ümum təhsil məktəblərində ədəbiyyat dərslərində dramatik əsərlərin öyrənilməsi probleminə bir çox alimlər: Ə.Qarabağlı, C.Əhmədov, Ş.Mikayılov, S.Hüseynoğlu, B.Həsəni, Y.Aslanov, F.Yusifov və başqaları münasibət bildirmiş, metodik tövsiyələrişləmişlər. Bu müəlliflərinə əsərlərində qeyd olunduğu kimi, dramatik əsərlərin tədrisi ilə bağlı bir sıra araşdırmalar aparılsa, dərslərin təşkili ilə bağlı tövsiyələr verilsə də, hazırkı şəraitdə kurikulumun tələblərinə uyğun olaraq, dram əsərlərini oxucu qavramasının özünə məxsusluğunun müəyyənləşdirilməsi, təlim prosesində şagirdlərdə təhlil bacarıqlarının formalaşdırılması hazırda metodik problem kimi qarşıda durur.

Məktəb təcrübəsinin öyrənilməsi, apardığımız tədqiqatın nəticələri problemin həlli ilə bağlı bir sıra zəruri məsələləri aşkara çıxarmışdır. Məktəb təcrübəsində müəllimlərin bir qisminin dramatik əsərlərin təhlilinə elmi-metodik zəmində yanaşmalarını ciddi qüsurlu kimi qeyd edilməlidir. Elmi araşdırmalarda göstəriləndiyi kimi, dramatik əsərin dərslərdə və müstəqil oxu zamanı qavranılmasına, təhlilinə ilk növbədə növ və janr xüsusiyyətlərinin öyrənilməsindən başlanılmalıdır. Bu, təlim prosesində müəllimin bir sıra çətinliklərin qarşısını almasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Şagirdlərə dramatik əsərdə müəllifin mövqeyini dərk etmək, obrazların nitq və hərəkətlərinin mahiyyətini aydınlaşdırmaq, mühakimələri əsaslandırarkən mətnəndən istifadə etmək, əsəri ayrı-ayrı səhnələr kimi deyil, bütöv bir tam şəkildə dərk etmək bacarığı aşılanması müasir ədəbiyyat dərslərində dramatik əsərin öyrədilməsində başlıca vəzifələrdir.

Dramın mətninin rollar üzrə və ya fərdi oxusu zamanı şagirdlərin obrazları, personajları müstəqil şəkildə qavramasına imkan yaradılması, sonrakı mərhələdə əsərin məzmununu ilə bağlı verilən sual və tapşırıqlar, yeri gəldikcə şagirdlərin yönləndirilməsi, müəllim şərhləri zəruridir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, dramatik əsəri yazarkən müəllif ilk növbədə səhnə də oynanılması, teatr tamaşası üçün nəzərdə tutur. Dramatik əsərdə hərəkət dedikdə, insanlar arasındakı münasibətlərin, onların hərəkətlərinin əks etdirilməsi nəzərdə tutulur.

Bir çox tədqiqatçıların qeyd etdiyi kimi, dramatik əsərlərin digər bir xüsusiyyəti eposa yaxınlığıdır. Fəaliyyət dram və eposu birləşdirən mühüm cəhətdir. Bununla birlikdə, onların əsas fərqi eposda, bir qayda olaraq, başa çatmış bir hadisədən (və ya hadisələr sistemindən) bəhs edildikdə, dramda hərəkətin diki zamanda, tamaşaçı qarşısında açılır, buna görə müəllif səhnədə reallığı təsvir etməyin xüsusi üsullarından istifadə edir. Epik əsərdə həm rəvayət, həm təsvir, həm də dialoq varsa, dramda dialoq və monoloqlar.

Dramdakı dialoq həm bir hərəkəti, hadisələri inkişaf etdirmə vasitəsi, həm də xarakterləri səciyyələndirmək yoludur. Şagirdlər hadisələr, qəhrəmanlar haqqında geniş məlumat verən epik əsərlərə nisbətən dramatik əsərin qavranılmasında müəyyən çətinliklərlə qarşılaşırlar. Bu, dramatik əsərlərin qavranılmasında təxəyyülün, fantaziyanın, həyat təcrübəsinin böyük rolunu şərtləndirir. Təlim prosesində aşağıdakı cəhətlərdə nəzərə alınmalıdır:

1. Dramın mətninin epik və lirik əsərlərdən fərqlənməsi;
2. Müəllifin qəhrəman, hadisə ilə bağlı məlumat imkanlarının məhdudluğu;
3. Dramın mətninin əsas etibarilə personajların nitqindən, yığcam məlumatlardan (remarkalardan) ibarət olması;

Əsərin oxusuz zamanı şagird personajların psixoloji ovqatını, daxili vəziyyətini öz təxəyyülündə canlandırmalı, bu zaman monoloq və dialoqların məzmununa əsaslanmalıdır. Lakin şagirdin belə bir psixoloji təhlil aparmaq üçün lazımı həyat təcrübəsi və bacarıqları yoxdur. Odur ki, dramatik əsərin mətnindəki bir sıra məsələlər çox vaxt şagird üçün anlaşılmaz qalır və əsər yalnız hadisələr, obrazlar səviyyəsində qavranılır.

Məktəb təcrübəsi göstərir ki, dramatik əsərin təlim prosesində qavranılması və təhlilinə bu ədəbi növün epik və lirik əsərlərlə ümumi və janr baxımından fərqli, özünə məxsus xüsusiyyətlərinin öyrənilməsindən başlanılması daha məqsədə uyğundur. Problemə belə yanaşma təlim prosesində əsərin şagird qavramasındakı çətinlikləri aradan qaldırmağa imkan verir. Lirikadan fərqli olaraq, dram əsərində qəhrəmanın daxili aləminə dərinlən nüfuz etmək çətinidir. Dramda eposdakı gerçəkliyin geniş, əhatəli təsvirində mümkün deyil. Bu, şübhəsiz ki, şagirdlərin dramatik əsərlərə marağını azaldır. Mütlaliə zamanı şagird üçün bir çətinlikdə müəllif nitqinin olmamasıdır.

Dramda portret, geniş təsvir, epik və lirik əsərlərdəki kimi geniş bədii detallar olmur. Odur ki, şagird araşdırma apararkən replikalrı, qəhrəmanın nitqini, hərəkətini, hadisəni, vəziyyətin inkişafını təhlil etməli olur. Bütün bunlar bir daha sübut edir ki, şagirdlərin dramatik əsərin mətnini qavramasının bütün çətinlikləri təlim prosesində nəzərə alınmalıdır. Bu, həm də müəyyən dərəcədə dramatik əsərin qəhrəmanlarının davranış və əməllərinin, hərəkətlərinin, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinin dərinlən dərk edilməsinə aiddir.

¹Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin magistrantı

Orta məktəb şagirdlərinin həyat təcrübəsinin azlığı, bədii təfəkkürünün inkişaf səviyyəsi müəyyən maneə yaratsa da, səhnə əsərlərinin tamaşalarından, filmlərdən seçilmiş parçaların, aktyorların ifasının müzakirəsi dərstdə öyrənilən dramatik mətnin məzmununun dərinədən mənimsənilməsinə, şərhinə, şagirdlərin təhlil bacarıqlarının inkişafına kömək edir.

Şagirdlər rollar üzrə oxu, proqnozlaşdırılmış oxu, fasiləli oxu ilə yanaşı, dramatik əsərdən bəzi parçaları özləri də səhnələşdirə bilər. Ədəbiyyatın tədrisi metodikasında tətbiq olunan ənənəvi və müasir metodlar dramatik növün özünə məxsusluğunu nəzərə almağa imkan verir. Beləliklə, bütün bu məqamların nəzərə alınması şagirdlərin oxuduğu dramatik mətnin məzmununu dərinədən mənimsəməsinə, müstəqil təhlil bacarıqlarının formalaşmasına kömək edəcəkdir.

Şagird bu prosesdə idrakivə yaradıcı fəaliyyət göstərərək müəllif mövqeyini, obrazların hər birinin nitqinin və hərəkətlərinin məntəqli mənasını aydınlaşdırmalı, öz mülahizələrini əsaslandırmaq üçün əsərin mətnindən istifadə etmək bacarığına yiyələnməlidir. Dramın bədii mətninin bütövlükdə təhlilinin adətən dərslər sistemi vasitəsilə həyata keçirilməsi müstəqil təhlil bacarıqlarının inkişafını təmin edir, nəzəri və ədəbi biliklərin möhkəmlənməsinə imkan verir. Məktəbdə dramatik əsərlərin öyrənilməsi elmi və bədii ədəbiyyatı daha dərinədən anlamağa kömək edən müəyyən nəzəri biliklər tələb edir. Müəllim dramaturgiyanın ədəbi növ kimi xüsusiyyətlərini dərinədən bilməli, filoloji təhlildəki təlim prosesi üçün vacib olan məqamları diqqətdə saxlamalıdır.

Ədəbiyyat

1. Əhmədov C. Ədəbiyyat tədrisi metodikası. Bakı: Bakı Universiteti, 1992.
2. Qarabağlı Ə. Azərbaycan ədəbiyyatının tədrisi metodikası. Bakı, 1968.
3. Həsənlı B. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Pedaqoji ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. Bakı: Müəllim, 2016.
4. Hüseyinoglu S. Ədəbiyyat dərslərində yeni texnologiyalar. Fəal/interaktiv təlim. Bakı, 2009.
5. Mikayilov Ş., Bəkirova A., Əliyeva Ş.X. V-XI siniflərdə ədəbiyyat dərslərində təlim texnologiyalarından kompleks şəkildə istifadə. Bakı, 2008.
6. Yusifov F. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı, 2016.

Açırsözlər: ədəbiyyat, dərs, müəllim, janr, dramatik əsər, obraz, oxu, problem, mətn, epik, lirik

Key words: literature, lesson, teacher, genre, dramatic work, image, reading, problem, text, epic, lyrics

Ключевые слова: литература, урок, учитель, жанр, драматическое произведение, образ, чтение, проблема, текст, эпос, лирика

Ədəbiyyat dərslərində dramatik əsərlərin öyrənilməsi metodik problem kimi

Xülasə

Ədəbiyyat dərslərində fənn kurikulumu üzrə öyrənilən söz sənəti nümunələri arasında dramatik əsərlər mühüm yer tutur. Təhsil proqramlarında ayrı-ayrı siniflərdə dramatik növün dram, komediya, faciə janrlarının öyrənilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Elmi araşdırmalarda göstərilirdiyi kimi, dramatik əsərin dərstdə və müstəqil oxu zamanı oxusuna, qavranılmasına, təhlilinə ilk növbədə növ və janr xüsusiyyətlərinin öyrənilməsindən başlanılmalıdır. Bu, təlim prosesində müəllimin bir sıra çətinliklərin qarşısını almasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Dramatik əsərdə müəllifin mövqeyini dərk etməkdə çətinlik, obrazların nitq və hərəkətlərinin mahiyyətinin aydınlaşdırılması, mühakimələri əsaslandırarkən mətnədən istifadə etmək, əsəri ayrı-ayrı səhnələr kimi deyil, bütöv bir tam şəkildə dərk etmək bacarığı müasir məktəbdə ədəbiyyat dərslərində dramatik əsərin öyrədilməsində başlıca vəzifələrdir.

The study of dramatic works in literature lessons as a methodological problem.

Summary

Dramatic works occupy an important place among the examples of word art studied in the literature lessons on the subject curriculum. The educational programs provide for the study of dramatic genres of drama, comedy and tragedy in separate classes.

Scientific research has shown that the reading, comprehension, and analysis of a dramatic work in the classroom and in independent reading must begin with the study of the characteristics of the type and genre. This is important for the teacher to avoid a number of difficulties in the learning process.

Difficulty in understanding the author's position in a dramatic work, clarifying the essence of the speech and actions of the characters, using the text when substantiating judgments, the ability to understand the work not as separate scenes, but as a whole are the main tasks in teaching drama in modern school literature.

Изучение драматических произведений на уроках литературы как методическая проблема

Резюме

Драматические произведения занимают важное место среди образцов художественного слова, изучаемых на уроках литературы по учебной программе. Образовательные программы предусматривают изучение драматических жанров драмы, комедии и трагедии в отдельных классах.

Научные исследования показали, что чтение, понимание и анализ драматического произведения в классе и при самостоятельном чтении должны начинаться с изучения характеристик вида и жанра. Это важно для учителя, чтобы избежать ряда трудностей в процессе обучения.

Сложность понимания авторской позиции в драматическом произведении, прояснение сути речи и действий персонажей, использование текста при обосновании суждений, умение понимать произведение не как отдельные сцены, а в целом - основные задачи в преподавании драмы в современной школьной литературе.